

Pražská vysoká škola psychosociálních studií

DIPLOMOVÁ PRÁCE

2011

Kateřina Novotná

Pražská vysoká škola psychosociálních studií

Vliv symbolů a barev na komunikaci v psychoterapii

Bc. Kateřina Novotná

Vedoucí práce: PhDr. Martin Soukup, Ph.D.

Praha 2011

Prague college of psychosocial studies

**The influence of symbols and colors on communication in
psychotherapy**

Bc. Kateřina Novotná

The Diploma Thesis Work Supervisor: PhDr. Martin Soukup, PhD.

Praha 2011

Anotace:

Diplomová práce pojednává o vlivu symbolů na komunikaci v psychoterapii. Snaží se vyjít z teoretických východisek kulturní antropologie, konkrétně procesu enkulturace a analytické psychologie, s přihlédnutím k procesu individuace. Zkoumá, jakým způsobem nás oba procesy mohou utvářet. Autorka pracuje s kvantitativní případovou studií, snaží se zodpovědět otázku, zda vizuální symbol dokáže být prostředkem komunikace lidí ve skupinové psychoterapii.

Klíčová slova: archetyp – symbol – arteterapie – komunikace – enkulturace

Abstract:

The thesis deals with the influence of symbols on communication in psychotherapy. Based on theoretical foundations study of cultural anthropology, specifically enkulturace process and analytical psychology, with regard to the process of individuation. It examines how we can shape both processes. The author works with a quantitative case study. Seeks to answer the question if visual symbol can be a means of communication of people in group psychotherapy.

Key words: archetype – symbol – art therapy – communication - enculturation

**„Příroda je chrám, v němž živé pilíře občas zahovoří
nejasnou řečí: člověk tu prochází lesy symbolů...“**

Charles Baudelaire

Prohlášení:

Prohlašuji, že jsem diplomovou práci vypracovala samostatně, s použitím uvedené literatury.

V Praze, 31.8.2011

Bc. Kateřina Novotná

.....

Poděkování:

Děkuji vedoucímu práce PhDr. Martinu Soukupovi, Ph.D. za podnětné připomínky, rady a náměty.

OBSAH

Obsah	8
ÚVOD	9
1 Vymezení zkoumané oblasti a klíčových pojmů	11
1.1 Vymezení zkoumané oblasti	11
1.2 Vymezení klíčových pojmů	11
2 Teoretická východiska	20
2.2 Analytická psychologie.....	21
2.2.1 Carl Gustav Jung versus Sigmund Freud.....	24
2.3 Formování osobnosti.....	24
2.3.1 Proces enkulturace	25
2.3.2 Proces individuace	28
2.4 Používání barev a symbolů ve starých kulturách na příkladu Egypta.....	30
2.5 Vnímání barev a symbolů v současnosti.....	32
3 Arteterapie.....	34
3.1 Účinné faktory v psychoterapii a arteterapii.....	35
3.2 Arteterapeutická témata a symbolika.....	36
3.2.1 Mandala.....	37
3.2.2 Strom života	37
3.2.3 Slunce.....	40
3.2.4 Měsíc.....	41
4 Praktická část	42
4.1 Praxe v psychoterapeutické klinice	42
4.2 Kazuistické studie	43
4.2.1 Hanka	44
4.2.2 Olga.....	47
4.2.3 Petr	49
4.2.4 Kristina.....	52
4.2.3 Charakteristika dětí z dětského centra	55
4.3 Struktura arteterapeutické lekce.....	56
4.4 Interpretace obrazů.....	58
4.6 Diskuse.....	59
ZÁVĚR	61
LITERATURA	63
Přílohy.....	1

ÚVOD

V mém životě hrálo umění vždy důležitou roli. V rodině se předává jistý umělecký talent, který jsem zřejmě nevyužila, přesto umění miluji. Během svých studií jsem se proto zaměřila na možnost spojení své profese sociálního pracovníka s výtvarnou produkcí. Takovou možností je samozřejmě arteterapie, zvaná též léčbou uměním. Při studiu jsem měla možnost vidět malovat mnoho lidí. Byly jimi děti zdravé i handicapované, lidé s psychickými obtížemi a lidé důchodového věku. Pokud mohu posoudit, nepřírozenější je malování pro děti. Děti se nebojí použít výtvarný materiál, jak se jim zlíbí, dokážou experimentovat. Obtížněji se uvolňují dospělí, kteří se často obávají hodnocení, posuzování a nesou si životem vzpomínky ze školních lavic. Také mají někdy potíže své výtvarné dílo přijmout a zahalují je do mnoha obran a argumentů. Často jsem od dospělých klientů slyšela, že to, co namalovali, nesouvisí s tím, co právě prožívají. Ovšem výtvarná produkce může přesto mít velmi katarzní účinek. Prostřednictvím symboliky obrazu se spouštějí jisté zakořeněné, hluboce uložené vjemy. Malování, kreslení, lepení, stříhání, či cokoliv výtvarně zaměřeného, pokud chceme, či nechceme, v nás spouští emoční reakce. Zamýšlela jsem se často nad tím, čím to je, že prožívání při tvorbě výtvarného artefaktu, či těsně po něm je tak citlivé, bouřlivé, mnohdy iracionální? Došla jsem k závěru, že symbolika výtvarného díla s sebou nese cosi hlubšího, než jsem se učila v diagnostice výtvarného projevu.

Ve své diplomové práci se proto chci zabývat vlivem symbolů na komunikaci v psychoterapii. Název se může zdát dosti kostrbatý, ovšem zcela postihuje můj zájem. Ráda bych zjistila, jak symboly souvisejí s utvářením individuální osobnosti. Doufám, že k tomu mi bude přínosem studium antropologie a analytické psychologie, speciálně důležitých procesů enkulturace a individuace.

V první kapitole se chci zabývat vymezením základních pojmů a zkoumané oblasti. Ve druhé kapitole shrnuji teoretická a metodologická východiska práce, především antropologii a analytickou psychologii. V této kapitole také chci shrnout vnímání a používání symbolů v historii a současnosti a pokusit se porozumět tomu, jak se pohled na symbol historicky měnil. Třetí kapitola shrnuje používání arteterapie jako psychoterapeutické metody a hledá účinné faktory, které mají obě oblasti společné. Ve třetí kapitole se také pokouším shrnout symboly, které mně přišly

důležité, či zajímavé a které se podstatně odrážejí ve výtvarném umění. Čtvrtá kapitola se věnuje praktické stránce symboliky a popisuje ilustrativní případové studie, které jsem vybrala ze své praxe. V praktické části diplomové práce se tedy snažím o kvalitativní přístup ve spojení s mou zkušeností s arteterapií a pozorováním klientů při výtvarné činnosti. Dále jsem u klientů sledovala typické rysy jejich povahy, zobrazující se ve výtvarném projevu. V praktické části diplomové práce chci také představit uspořádání typické lekce arteterapie na příkladu práce s dětmi. Snažím se o zodpovězení otázky, zda symboly, jejich malování a interpretace mohou klientům usnadnit komunikaci.

1 VYMEZENÍ ZKOUMANÉ OBLASTI A KLÍČOVÝCH POJMŮ

1.1 Vymezení zkoumané oblasti

Zkoumanou oblastí mé práce jsou symboly a význam symboliky v psychoterapii. Chci se věnovat významu arteterapie v psychoterapeutické práci. Věřím v její silný účinek a schopnost bořit komunikační i interpersonální bariéry. Snažím se vyjít z Jungovy analytické psychologie a jeho výkladu symbolů a pochopit spojitost s kolektivním nevědomím. Věřím, že člověk může dospět dále v procesu individuace, pokud pochopí význam svých osobních symbolů. Zjistila jsem, že nejjednodušším prostředkem k tomu je pro mě v osobním životě, ale i v praxi výtvarné umění, a proto jsem si vybrala toto téma.

1.2 Vymezení klíčových pojmů

Archetyp

Slovo, pocházející z řečtiny: arché, „hlavní, podstatný; původní“, typos, „razicí forma; vzor, model, podoba, předloha“

Původně to byl termín užívaný již starými národy, související s mystickým myšlením a vírou v příběhy a mýty. V tomto smyslu se jedná o „*původní a dokonalý vzor jednání, prototyp, pratyyp, pravzor, který člověk svým jednáním napodobuje. Přírodní národy se touto vírou snažily většinou odvrátit smrt, zastavit zánik světa, stárnutí tím, že se stále vrací k „dokonalým počátkům“ – k předobrazům, archetypům, jež jsou vtěleny do mýtů*“ (MALINA aj., 2009, s. 307).

Dle psychologického slovníku je archetyp pojmem C. G. Junga „*pravzorem lidského jednání a usilování, pocitů a poznání. Tyto jednotlivosti skládají kolektivní*